

SERBEST ÇEVİRİ AĞINDA DÖNÜŞTÜRÜM SÜRECİ: AKTÖR – AĞ KURAMI PENCERESİNDEN BİR BAKIŞ

Gamze GÜRLEYEN* – Arsun URAS**

Öz

Günden güne gelişimini sürdüren teknoloji ile birlikte serbest çeviri sektörü de çeviri teknolojileri açısından zengin hale gelmekte, farklı talep ve ihtiyaçlara hitap etmeyi sürdürmektedir. Bununla birlikte, serbest çeviri ağı olarak nitelendirilebilecek sektöre farklı aktörler dahil olarak birbirleri ile etkileşim içine girmektedir. Ağdaki etkileşimi incelemek ve bağlantıların izin sürmek üzere bu çalışmada Bruno Latour'un (1996) geliştirdiği Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde zincirleme yapıya sahip serbest çeviri ağı "çeviri öncesi süreç" ve "çeviri süreci" olarak ele alınmıştır. Her iki süreçte ağa katılım sağlayan aktörleri ve etkileşimleri yorumlamak üzere fenomenoloji nitel araştırma deseni kullanılarak çevirmen bakış açısına başvurulmuş, böylece serbest çeviri faaliyetinde dönüştürüm sürecine ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla katılımcı çevirmenlerin kaynak seçimleri ve süreç yönetimleri sorgulanarak serbest çeviri ağındaki konumları ile karar yetkileri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, zorunlu geçiş noktası olarak belirlenen çevirmenlerin, bilgisayar destekli çeviri araçları, çevrimiçi sözlük ve yapay zekâ gibi aktörleri ağa dahil ettiği; kaynak seçimini güç ilişkileri doğrultusunda işveren tercihi ile kolay ve ücretsiz bilgisayar destekli çeviri araçlarına göre şekillendirdiği ve kısmen serbest dolaşımli aktörler oldukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda, serbestlik sınırları kapsamında aktörlerin çıkarları ile eylemlerine göre ağa farklı aktörleri dahil edebildiği ortaya konmuştur. Serbest çeviri ağının Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde iki aşamalı şekilde incelenmesinin süreç öncesi ve süreç ağları arasındaki devingen yapıyı anlamanın yanı

Geliş Tarihi (Date Received): 26.07.2023
Kabul Tarihi (Date Accepted): 09.10.2023
DOI: 10.58306/wollt.1333011

* Arş. Gör., İstinye Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü (İstanbul, Türkiye), e-posta: gamzegurleyen5@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3741-195X.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviri Bilimi Bölümü (İstanbul, Türkiye), e-posta: arsuny@yahoo.fr, ORCID: 0000-0001-8266-2822.

sıra hem çevirmenlerin hem de sektörün ihtiyaçlarını açığa çıkarmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Serbest çeviri, çeviri teknolojileri, çeviri ağı, aktör-ağ kuramı, Bruno Latour*

‘TRANSLATION’ PROCESS IN THE FREELANCE TRANSLATION NETWORK: A PERSPECTIVE FROM ACTOR-NETWORK THEORY

Abstract

While technology continues to evolve day by day, the freelance translation industry is getting richer in terms of translation technologies and maintains to address different demands and needs. Additionally, different actors are involved in the translation industry, which can be characterized as a freelance translation network, and interact with each other. To explore the interaction in the network and trace the connections, this study examines the freelance translation network with a chain structure as 'pre-translation process' and 'translation process' within the framework of the Actor-Network Theory developed by Bruno Latour (1996). Phenomenological qualitative research design was used and the perspectives of the translators were applied in the study to determine the actors participating within the network and their interactions in the both processes, shedding light on the transformation process in the freelance translation activity. Therefore, the participating translators' source preferences and process management were questioned and their position in the freelance translation network as well as their decision-making authority were evaluated through semi-structured interviews. As a result of the findings, it was determined that translators who were identified as obligatory passage points included actors such as computer-aided translation tools, online dictionaries, and artificial intelligence systems in the network; shaped their source preferences according to the employer's choice as well as easy-to-use and free computer-aided translation tools based on power relations; and turned into semi-free circulating actors. Thus, it was revealed that actors could include different actors in the network according to their interests and actions within the boundaries of freedom. A two-stage analysis of the freelance translation network within the scope of Actor-Network Theory is believed to contribute to understanding the dynamic structure between 'pre-translation

process' and 'translation process' networks and reveal the needs of translators and the industry.

Keywords: *Freelance translation, translation technologies, translation network, actor-network theory, Bruno Latour*

1. Giriş

Yoğun uluslararası rekabet ve küreselleşmenin etkisi sonucu (Austermühl, 2014: 4) çeviriye artan taleple birlikte günümüzde kaliteli, hızlı ve yeterli çeviri ihtiyaçları da ön plana çıkmaktadır. Çevirmenler ise bu talepleri karşılayabilmek adına farklı stratejilere ve kaynaklara başvurumaktadırlar. Bu kaynakların bir kısmını bilgisayar destekli çeviri (BDÇ) araçları, çevrimiçi sözlükler, uzman danışmanlığı, terminoloji veri tabanları ve koşut metinler oluşturmaktadır. Çeviri sürecini verimli yönetebilmek adına çevirmenler, başvuracağı kaynaklara karar vermelidir (Austermühl, 2014: 13). Bu doğrultuda, çevirmenin stratejilerini gerekçeleriyle birlikte öğrenmek ve bakış açılarını anlamak amacıyla süreçte yer alan kaynaklar da belirlenmelidir. Çevirmenler, editör, uzman ve işveren gibi insan kaynakları ve BDÇ araçları, sözlük, koşut metin gibi elektronik/basılı kaynakları tercihlerine göre sürece dahil edebilmektedir. Bu *kaynak seçimi (source preference)*,¹ müşterinin kalite beklentisi, teslim süresi, metin konusu ve çeviri platformu gibi etkenlere dayanmakta olup *süreç yönetimi (process management)* bu etkenler tarafından şekillenmektedir.

Çeviride hazırlık ve üretim aşamasında *kaynak seçimi* ile *süreç yönetimi yapısı*, sürece dahil aktörlerin belirlenmesiyle açığa çıkarılabilir. Aktörlerin belirlenmesi de bağlantıların izini sürmekle mümkündür. Bu doğrultuda, bilim sosyoloğu Michel Callon'ı (1984) temel alan sosyolog Bruno Latour'un (1996) geliştirdiği *Aktör-Ağ Kuramı (Actor-Network Theory, ANT)*, çeviri bağlamında aktörler ve aralarındaki bağlantılara yönelik ağ haritasını ortaya koymak adına ışık tutabilir.

2. Aktör-Ağ Kuramı

Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde Latour (1996), sosyolojiyi toplum bilimi olarak tanımlamasından öte *bağlantıların izini sürme (tracing of associations)* şeklinde ele almaktadır. Toplulukların özünü incelediği bu bağlantılarda yalnızca insan ve birey aktörler değil; insan ve birey olmayan aktörler de olduğunu belirtmektedir (Latour, 1996: 369). Bu noktada, *canlı (human)* ve *cansız (non-human)* olarak da nitelendirilebilen aktörlerin süreç incelemesine dahil edildiğini ve eşit düzlemde ele alındığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla, heterojen ve devingen bir yapıya sahip olan ağda, toplumsal olanı yeniden bir

¹ Bu çalışmada yer alan italik kavramlar, Aktör-Ağ Kuramı kavramlarını çeviribilim alanı çerçevesinde görebilmek amacıyla önerilmiştir. Kavramların parantez içinde sunulan İngilizce karşılıkları, çalışma alanı için çıkış noktası niteliğindedir.

araya getirmek üzere *dolaşım halindeki varlıkların (circulating entities)* kurdukları bağlantıları incelemektedir (Latour, 2005: 233). Böylece Latour, “akışı takip ederek” aktörlerin veya onları harekete geçiren, dolaşım halindeki varlıkların izini sürmektedir (a.g.e.: 238).

Latour'un öne sürdüğü canlı-cansız aktörler arasında hiyerarşik bir sisteme dayanmayan Aktör-Ağ Kuramında, *güç ilişkisi (power relation)* açısından ise hiyerarşik bir düzen olabileceğini söylemek mümkündür. Böylece, ağda hareket halindeyken birbirlerini etkileme gücüne sahip tüm aktörler arasında bir güç ilişkisi kurulmaktadır. Bazı aktörlerin diğerlerini kontrol ettiği bu ilişki, *tanımlama (definition)*, *bağlantı kurma (association)* ve *uzlaşma (alliance)* yollarına dayanmaktadır (Callon, 1984: 224). Dolayısıyla, güç ilişkisini algılamak için gücü kullanma yöntemini izlemek gerekmektedir. Latour, ağ sürecinde bu ilişkiyi etkileyebilen, *tamamıyla gelişmiş aktörler (full-blown actors)* olarak ele alınan cansız aktörlerin, yani nesnelere (objects) sosyal ağ içinde insan ve birey ile birlikte ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir.

[W]hat is new is that objects are suddenly highlighted not only as being full-blown actors, but also as what explains the contrasted landscape we started with, the overarching powers of society, the huge asymmetries, the crushing exercise of power. (Latour, 2005: 74)²

“Yeni olan, nesnelere birdenbire tamamen gelişmiş aktörler olarak değil; aynı zamanda, başta ele aldığımız zıt manzarayı, toplumun kapsayıcı güçlerini, devasa asimetrisi, gücün ezici uygulamasını açıklayan şey olarak vurgulanmasıdır.”

Aynı zamanda Latour bu yaklaşımında, sosyal ağ içerisinde yer alan canlı ve cansız aktörler arasında *güç mücadelesi (power struggles)* sonucu dengeler açısından *sosyal asimetri (social asymmetry)* meydana geldiğini öne sürer.

[T]he accusation of forgetting ‘power relations’ and ‘social inequalities’ should be placed squarely at the door of the sociologists of the social [...]—power is unequally distributed—they also have to explain how domination has become so efficacious and through which unlikely means. (Latour, 2005: 86)

“Güç ilişkileri” ile “toplumsal eşitsizliklerin” unutulması, toplumu inceleyen sosyologlarının suçudur [...] —güç eşitsiz bir şekilde dağılmıştır— onlar da tahakkümün nasıl bu kadar etkili hale geldiğini ve hangi olasılık dışı yollarla gerçekleştiğini açıklamak durumundadır.”

² Çalışmada yer alan çeviriler, aksi belirtilmedikçe tarafımızca yapılmıştır.

Dolayısıyla güç ilişkileri, aktörlerin çıkarlarına yönelik eylemleriyle meydana gelen güç dengesizlikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Böylece, canlı-cansız aktörlerin varlığı, bağlantılar, güç ilişkileri ve dengesizliklere bağlı olarak Aktör-Ağ Kuramı, ağı devingen özelliğini ortaya koymaktadır.

Devingen ağ içerisinde tüm değişim ve dönüşümler, ağdaki aktörlerin çıkarları ile etkileşimiyle şekillenmekte ve bu etkileşim sonucunda da ilişkiler ağı meydana gelmektedir. Bu ağ ve ilişkileri incelemek amacıyla, Latour'un (1996) sosyoloji alanında geliştirdiği, güç ilişkilerini ele alan Aktör-Ağ Kuramı önemli bir role sahiptir. Bu kuram kapsamında, *dönüştürüm sosyolojisi (sociology of translation)*, bağlantıların izini sürmek ve ağ içinde değişen ilişkileri açıklamayı amaçlamaktadır (Latour, 2005: 5). *Dönüştürüm* kavramı, aktörlerin ortak bir amaç için sürece dahil olmasına, diğer bir deyişle etkileşim sağlayacakları ağı oluşturmasına dayanmaktadır. Callon (1984), bu etkileşim ağını St. Brieuc Körfezi'ndeki balıkçılar ve deniztarakları üzerinden açıklar. Bu bağlamda, dört evreden oluşan bu *dönüştürüm* faaliyeti içinde, *zorunlu geçiş noktası (obligatory passage point)* olan araştırmacıların deniztarakları üretimini artırmaya yönelik bir sorun tanımladığı ve diğer aktörleri belirlediği *sorunsallaştırma (problematization)* evresi başlar. Diğer aktörler ise deniztarakları, balıkçılar ve uzmanlardan oluşmaktadır. Ardından, belirlenen aktörlerin çıkarları doğrultusunda ağa dahil olmak istediği *anlaşma (interessement)* evresine geçilir. Bu evrede, balıkçılara karşın araştırmacılar Japonya'daki larva koruma tekniğinin Fransa'da bulunan deniztarakları için gerekli olduğu konusunda anlaşılır. Süreç içinde denize daldırılan halat ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacıların yazdığı çalışmalar bir *anlaşma aracıdır (interessement device)*. Koruma altına alınan deniztarakları ve başta anlaşmayı reddedip ikna olan balıkçılar gibi aktörlerin, anlaşma sonrası ağa dahil olmayı kabul ettiği *katılım (enrollment)* evresi üçüncü evredir. Son evre olan *harekete geçirme (mobilization)* evresinde, larvaya dönüşen deniztarakları, sonrasında sayılara ve grafiklere dönüştürülerek yerinden edilmiş olur. Yerinden edilmiş deniztaraklarını aktaran grafiklerin konferans salonunda sunulmasıyla da bu evre sona erer. Bu süreç içinde, deniztarakları daha fazla üremek, balıkçılar daha fazla deniztarağı toplayıp satmak ve araştırmacılar da inceleme yapmak üzere bir araya gelmişlerdir. Tüm bu çıkarlar doğrultusunda, aktörlerin yerlerinden edilip dönüştürülmesiyle süreç tamamlanmış olur.

Bu evreleri açıklayan Callon, (1984: 196), dönüştürümü "*completed accomplishment*" adı altında tanımladığı, başarıyla sona eren bir eylem olarak değil; başarısız da olabilecek bir süreç olarak nitelendirmektedir. Bir diğer deyişle, ağ içerisindeki evreler yarım kalabilir veya ilk evreden sonra gelişmeyebilir. Ancak bir araştırma konusu dahilinde ağ haritası incelendiğinde, evreler başarıyla tamamlanmasa bile ağ içerisinde aktörlerin ve eylemlerin izini sürebilmek mümkündür.

3. Aktör-Ağ Kuramı ve Çeviri Süreci

Çeviribilim alanındaki araştırmalar, Aktör-Ağ Kuramından hareketle çeviri ağındaki aktörlerin izini sürerek iletişim ve etkileşim dinamiği nedeniyle değişen konum ve rolleri ortaya koymaktadır (bkz. Buzelin, 2005; McDonough, 2007; Kung, 2010; Abdallah, 2011; Duraner, 2015; Devaux, 2016; Aral Duvan, 2021). Değişken ve özgün yapılaraya sahip olabilen çeviri ağlarında evreler ise çeviri ortamı, koşulları ve uygulamalarına göre şekillenebilmektedir. Çeviri uygulamalarından serbest çeviride, müşteri talebine bağlı bir metin doğrudan *sorunsallaştırma* evresini başlatabileceği gibi, çevirmenle iletişime geçilmesi de bu süreci başlatan bir adım olarak değerlendirilebilir. Çevirmenin talebi kabul etmesiyle *anlaşma* ve *katılım* evreleri gerçekleşmiş olur. Bu noktada işverenin veya müşterinin çevirmene gönderdiği e-posta *anlaşma aracı* görevini üstlenebilir. Çeviri ürünün müşteriye teslim edilmek üzere hazırlandığı evre ise *harekete geçirme* evresidir. Hareketlerin etkisiyle dinamik bir yapı özelliği kazanan bu çeviri ağında, evreler sonucu dönüştürüm faaliyeti gerçekleşmiş olur. Bu dönüştürüm sürecinde çeviri faaliyetine katkıda bulunan tüm canlı-cansız eyleyenler, Latour'un (1996: 373) Aktör-Ağ Kuramında belirttiği gibi birer aktör olarak değerlendirilebilir.

Serbest çeviri ağında bir eylem sergileyebilecek *cansız aktörler* olarak BDÇ araçları, çevrimiçi sözlükler, koşut metin, çeviri bürosu, noterlik örnekleri yer alırken çevirmen, uzman, editör, işveren benzeri *canlı aktörleri* de görmek mümkündür. Aktör-Ağ Kuramının herhangi bir hiyerarşi kurmadığı düşünüldüğünde, bu aktörlerin canlı veya cansız oluşunun ağdaki konumlarını veya önemlerini etkilemediği söylenebilmektedir. Ağdaki konum ve önemlerini etkileyen en büyük faktör, aktörlerin çıkarları doğrultusunda ağda yol açtığı dönüştürümdür. Bu ağda çevirmenlerin sıklıkla bireysel çalışmalara ve elektronik kaynaklara başvurduğu varsayımından hareketle cansız aktörlerin sayı ve çeşit açısından daha fazla olduğu düşünülmektedir. Böylece, serbest çeviri ağının canlı ve cansız aktörler açısından heterojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Canlı aktörler arasında en büyük katkıyı sunan çevirmen olmadan çeviri ağı ve ürünü de olmayacağı için çevirmen *zorunlu geçiş noktasıdır* (bkz. Callon, 1984: 196). Çevirmen işi kabul ettikten sonra kendi kararları çerçevesinde hareket edebilir ve ağa dahil olacak bazı aktörlere kendisi karar verebilir. Ayrıca, işveren/editör/müşteri talepleri de aktörlerin sürece katılımını etkileyebilir. Dolayısıyla çevirmenle birlikte, işveren, editör ve müşteri bu süreci doğrudan etkileyebileceği için rolleri kapsamında zorunlu geçiş noktası olarak adlandırılabilir. Öte yandan, BDÇ aracı, işveren tarafından gelen talimat e-postası veya serbest çevirmenlerin yer aldığı bir çevrimiçi grup gibi aktörleri, dönüşüme yol açmadığı sürece, Latour'un (2005: 39) da Aktör-Ağ Kuramında ifade ettiği gibi *nakledici aracı (intermediary)* olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak BDÇ aracının çeviri platformu olarak kullanıldığı, bir e-postanın çeviri sürecine editörü dahil ettiği veya çevrimiçi iletişim grubundan başka

bir çevirmenin destek sağladığı durumda bu aktörler süreci dönüştürüp değiştirerek *dönüştürücü aracı (mediator)* niteliği kazanmış olur.

Aktörler, çeviri ağı içerisinde eylemleri sonucu nakledici veya dönüştürücü işlevlerine bağlı olarak değişken rollere sahip olabilir. Örneğin, çeviri bürosu, müşteriler ve çevirmenler ile yapılan görüşmeler doğrultusunda hukuk çevirisi ağını inceleyen Duraner'in (2015) yürüttüğü bir çalışmada, ağda cansız aktörlerin canlı aktörlere destek amacıyla nakledici aracı rolünde yer aldığı sonucuna varılmıştır. Ancak mahkeme çevirmenliğinde cansız aktörlerin süreci aktif bir şekilde dönüştürdüğü durumda dönüştürücü aracı olarak rol üstlendiği de gözlemlenmiştir (bkz. Aral Duvan, 2021). Dolayısıyla, belirli bir çeviri alanında süreç içinde cansız aktörler diğer aktörlere destek olmak ya da onları etkilemek amacıyla önemli bir yere sahiptir. Bu durumda, her aktörün kendi çıkarı kadar ağda yer edinebildiği söylenebilir.

Serbest çeviri piyasası açısından, çıkarları doğrultusunda aktörlerin eylemleri ve rollerini belirlemek, ağ içindeki bağlantıları anlamak adına önemlidir. Bu çalışmada, çeviri sürecinde kullanılan BDÇ araçları, sözlük ve koşut metinler gibi cansız aktörlerin ve uzman, editör ile müşteri gibi canlı aktörlerin nakledici aracı veya dönüştürücü aracı açısından nitelikleri Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde incelenerek bağlantıların izi sürülecektir. Böylece, iş bulma ve ağ kurma platformu olan LinkedIn üzerinden serbest çevirmenlerle yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler doğrultusunda çeviri öncesi ve çeviri sürecine dahil olan aktörlerin bulunduğu ağ haritası çıkarılacaktır.³ Görüşme soruları, çevirmen kaynaklarına ve süreçte yer alan aktörlere yönelik 11 sorudan oluşmaktadır. İlk soru grubu Çevirmen Profesyonelliği, çeviri tercihleri ve çeviri talimatlarının yeterliliğini belirlerken; ikinci grup Çevirmen Donanımı, işveren tarafından sunulan kaynaklar ile çevirmenin hazırlık aşamasında başvurduğu kaynakları açığa çıkaracaktır. Son grup Çevirmen Stratejisi ise, çevirmenin süreç içinde kullandığı kaynaklara yönelik motivasyonunu açıklayacaktır. Bu sorular, serbest çevirmenin stratejik kaynaklar ve işveren, müşteri, editör vb. diğer aktörlerle olan bağlantısını yansıtacaktır. Elde edilen veriler, ağ içerisinde kurulan bağlantıların niteliği ve etkinliği açısından literatüre katkı sağlayabilecektir.

Özetle, çeviri ağı Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde ele alındığında, tüm aktörlerin çıkarları, eylemleri ve etkileşimleri ağ bileşenleri olarak değerlendirilebilir. Herhangi bir ağın izini süren ve ağdaki dönüştürüm sürecini ele alan bu kuramsal yaklaşım, şüphesiz ki çeviri ve alt-çeviri alanlarında bağlantıların izini sürerek aktörleri belirlemek adına önemli bir çerçeve oluşturacaktır. Dolayısıyla, bu

³ Araştırma verileri toplanmadan önce, İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 05.06.2023 tarihli ve 2023/194 dosya numaralı etik onay alınmıştır.

çalışmada aktörlerin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan, çeviri sektörünün alt alanı olan serbest çeviri ağı Aktör-Ağ Kuramı kapsamında değerlendirilebilecektir.

4. Aktör-Ağ Kuramı ve Serbest Çeviri Ağı

Serbest çeviri ağı içinde aktörler arası etkileşimi sağlamak adına merkezi aktör olan çevirmenin erişim tercihleri ve yöntemlerinin belirlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda, çevirmen bir başlangıç noktası görevi görmekte, kaynak kullanımına yönelik bakış açısını ortaya koymak amacıyla yol gösterici konumuna gelmektedir. Öte yandan, serbest çeviri ağında çevirmen dışında diğer aktörler ve ortamlar zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Bu değişim, günümüzde merkezi aktör çevirmenin faydalandığı kaynakların elektronik ortama taşınmasıyla gerçekleşmektedir. Böylece, basılı kaynakların yerini alan elektronik kaynaklar çevirmenin üretkenliğini artırarak tutarlı çeviri ve zaman tasarrufu sağlamaktadır.

Ağıdaki kaynak formatı değişse de çevirmen, editör, müşteri, uzman vb. canlı aktörler konumunu korumaya devam etmektedir. Nitekim, ağıdaki konumlarını koruyabilmek için teknolojik rekabete ayak uydurmaları ve teknolojiyi vazgeçilmez bir kaynak olarak kullanmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, kaynakların dönüşümünden etkilenen çevirmenin uzmanlık niteliği, kaynak kullanım becerisini geliştirmesiyle gerçekleşebilir. Bu gelişim ise gerek çevirmenin eğitime gerekse çeviri sürecinde kullandığı elektronik kaynaklara ilişkin yetkinliğine bağlıdır. Böylece, çevirmen bu niteliğe sahip olduğu takdirde serbest çeviri ağında var olabilir. Ağ içerisinde, çevirmenden talep edilen teknolojik yetkinlik kapsamında, elektronik kaynaklardan oluşan cansız aktörler daha değişken ve dinamik olabilir. Değişkenlik, piyasadaki rekabet ile elektronik kaynakların sürekli gelişimine ve cansız aktörlerdeki çeşitliliğin artmasına bağlıdır. Bu kaynaklar farklı kategoriler altında belirlenebilir:

- Bilgisayar Destekli Çeviri (BDÇ) araçları (SDL Trados, MemoQ, MemSource, Crowdin vb.)
- Terminoloji Veri Tabanları ve Sözlükler (IntelliWebSearch, term-AB, Tureng, Oxford Dictionary, TDK Güncel Türkçe Sözlük vb.)
- İletişim Kaynakları (E-posta, Whatsapp, Telefon vb.)
- Koşut Metin Arama Kaynakları (İnternet, Google, Google Akademik, İnternet siteleri vb.)

Çeviri kalitesi ve zaman tasarrufu doğrultusunda tüm bu kaynaklar çevirmenin becerilerinden hareketle *doğrudan erişim (direct access)* veya *dolaylı erişim (indirect access)* kapsamında sürece dahil edilebilir. Doğrudan erişimde çevirmenler kaynağı kendi tercihleriyle ağa dahil ederler, dolaylı erişimde ise işveren/editör veya müşteri gibi canlı aktörler bu kaynakların kullanımını talep ederler. Bu erişim

talepleri doğrultusunda, ağda *sorunsallaştırma, anlaşma, katılım ve harekete geçirme* evrelerinin yer alacağı etkileşim süreci başlamış olur.

Bu etkileşim sürecinde kritik aktör çevirmenin diğer aktörlerle ilgili tercihleri doğrultusunda karar verme stratejilerinin, bağlantıları yönlendirici nitelikte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bağlantıların izini sürmek amacıyla bu çalışmada öncelikle çevirmenlerin karar verme stratejilerinden yola çıkarak serbest çeviri ağındaki canlı ve cansız aktörlerin izi sürülecektir. Ardından, çevirmen bakış açısı temelinde ağ içerisinde aktörler arası etkileşimler ve bu doğrultuda aktörlerin *nakledici aracı* veya *dönüştürücü aracı* rolleri ortaya konulacaktır. Sonuç olarak, ağdaki en önemli aktörlerden biri olan çevirmenin profesyonelliğine dayalı çeviri öncesi ve stratejilerine dayalı çeviri sürecine ilişkin serbest çeviri ağı haritası çıkarılacaktır.

5. Serbest Çeviri Ağında Aktörler ve Konumları: Fenomenolojik Araştırma Yöntemi

Serbest çeviri ağında çevirmen, süreç içindeki aktör ve faaliyetlerden etkilenmekte, böylece süreci ve aktörleri anlamaya yönelik rehber görevi üstlenebilmektedir. Bu çalışmada, çevirmenin bakış açısı ve deneyimlerine ışık tutmak üzere, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojiye başvurulmuştur. Bir bağlam içinde aktörlerin bakış açılarını anlamaya yönelik fenomenolojik araştırma yöntemi ile (Lester, 1999) aktörlerin “neyi”, “nasıl” deneyimlediklerine odaklanılmış (Moustakas, 1994), ilk aşamada, ağ haritasını ortaya koyabilmek amacıyla katılımcılarla çeviri öncesi süreçte çevirmen profesyonelliğine ve donanımına yönelik görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda, çevirmen profesyonelliği kapsamında uzmanlık alanı, kelime sayısı, süre, sunulan kaynaklar vb. unsurlar uzmanlık dışı metin talebine yönelik kararlar ve kaynak yeterliliği sorgulanmıştır.

Çeviri öncesi süreçte, serbest çeviri sektöründe çevirmenlere iş talebi bağlı oldukları bürodan gelebileceği gibi doğrudan müşteriden de gelebilmektedir. Dolayısıyla bu çevirmenler, tam zamanlı çalışan çevirmenlere kıyasla iş kabulünde daha seçici olabilme imkanına sahiptir. Bu doğrultuda, uygunluk durumları ve iş hacmi gibi sebeplere dayanarak talepleri kabul veya reddedebilirler. Serbest çevirmenin işi kabul etme durumu çeviri öncesi süreçte birçok kritere ve gerekçeye dayanır. Bu kriterlerin yanı sıra çeviri talebinde işveren/müşterinin SDL Trados, MemoQ, SmartCat vb. çeviri platformu ve terminoloji gibi sunduğu kaynaklar ile belirlediği süre çeviri sürecini etkileyebilir ve dönüştürebilir.

İşveren/müşterinin sağladığı imkanlar doğrultusunda çevirmenin işi kabul etmesiyle başlayan dönüştürüm sürecini, Çeviri Öncesi Süreç ve Çeviri Süreci olarak değerlendirmek mümkündür. Profesyonelliğe yönelik Çeviri Öncesi Süreç, çevirmenin iş kabul kriterleri ve işverene/müşteriye yönelik bakış açısını ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, çeviri öncesi süreçte

çevirmene sunulan imkanları ve ağı katılan aktörleri belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulmuştur.

Çevirmen stratejilerine yönelik Çeviri Süreci ise kaynak tercihleri, gerekçeleri ve değişkenleri kapsamaktadır. Ağda yer alan bu kaynakların oluşturduğu aktörlerin tespiti ve etkileşimleri dönüştürüm sürecinin dinamiğini ortaya koymaktadır. Nitekim bu çalışmada, çevirmen-işveren-kaynak üçgeni içerisindeki etkileşime ve merkezi aktör olan çevirmenin ağdaki diğer aktörlerle olan ilişkilerine yönelik oluşturulan sorular serbest çeviri sürecini aydınlatmaya katkı sağlayacaktır.

Tablo 1. Serbest Çeviri Ağında Etkileşimlere Yönelik Sorular

Çeviri Öncesi Süreç	Çeviri Süreci
Çevirmen Profesyonelliği	Çevirmen Stratejisi
1. Çeviri talebi geldiğinde dikkat ettiğiniz konular nelerdir (uzmanlık alanı, kelime sayısı, süre, sunulan kaynaklar)?	6. Çeviri sırasında ne tür kaynaklardan faydalanıyorsunuz?
2. Uzmanlık alanınıza girmeyen/hâkim olmadığınız bir çeviri talebi geldiğinde konuyu araştırıyor musunuz? Yoksa ret mi ediyorsunuz?	7. Hangi BDÇ araçlarını biliyor/kullanıyorsunuz? Neden tercih ediyorsunuz (ücretsiz, verimli, profesyonel, kolay, lisanslı vb.)?
3. Size sunulan çeviri talimatlarını (çeviri amacı, hedef kitle, müşteri beklentisi vb.) yeterli buluyor musunuz? Bulmadığınız noktada ek bilgi talep ediyor musunuz?	8. Zorlandığınız bir konuda veya tutarlık sağlamak amacıyla çeviri bürosu/uzman/başka bir çevirmenden destek alır mısınız? Hangisini tercih edersiniz?
4. Talep edilen çeviri için size terminoloji, koşturucu metin veya veri tabanı/lisanslı çeviri aracı sunuluyor mu?	9. Çeviri sırasında ileride kullanmak üzere bir terminoloji listesi oluşturuyor musunuz?
5. Çeviriye başlamadan önce, hazırlık aşamasında, hangi kaynaklara başvuruyorsunuz?	10. Kullandığımız kaynaklar çeviriye/metin türüne/müşteriye ya da başka sebeplere göre değişiklik gösteriyor mu? Nasıl bir sınıflandırma yapıyorsunuz?
	11. Mevcut kaynakların (sözlük, BDÇ araçları, veri tabanları vb.) çeviri kalitesi açısından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Geliştirmek üzere neler yapılabilir?

Hazırlanan görüşme soruları, serbest çeviri ağını oluşturan etkileşimlerin izini sürmek amacıyla çevirmenleri hedef almıştır. Görüşmeye katılım sağlayan çevirmenlere iş bulma ve ağ kurma platformu LinkedIn üzerinden ulaşılmış ve araştırmanın amacı ile kapsamı açıklanmıştır. Gönüllülük esasına

dayalı çalışmaya katılım sağlamak isteyen çevirmenlere yarı-yapılandırılmış görüşme soruları çevrimiçi ortamda yöneltilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda çevirmen profilleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Çevirmen Profilleri

Çevirmen	Eğitim	Dil Çifti	Serbest Çevirmenlik Tecrübesi	Uzmanlık Alanı	Çeviri Bürosunda Deneyim
Çevirmen 1	İngilizce Mütercim ve Tercümanlık	TR-İNG	3 yıl	Teknik Çeviri	Var
Çevirmen 2	Fransızca Mütercim Tercümanlık	TR-FR-İNG	3,5 yıl	Reklam-Yazın Çevirisi	Var
Çevirmen 3	İngilizce Mütercim ve Tercümanlık	TR-İNG	3 yıl	Ekonomi, Haber Çevirisi	Var
Çevirmen 4	İngiliz Dili ve Edebiyatı	TR-İNG	1,5 yıl	Oyun Yerelleştirme	Yok
Çevirmen 5	İngilizce Mütercim ve Tercümanlık	TR-İNG	10 yıl	Kitap Çevirisi- Oyun Yerelleştirme	Yok
Çevirmen 6	Almanca Mütercim ve Tercümanlık	TR-ALM	5 yıl	Reklam-Hukuk Çevirisi	Var

Çalışma kapsamında iletişime geçilen çevirmenlerin eğitimleri, deneyim süreleri, uzmanlık alanları ve çalışma ortamları, farklı alanlarda aktörlerin değişkenliğini ve etkileşimlerini inceleme imkânı sunacağından sınırlandırılmamıştır. Bu görüşmeler sürecinde ses kaydı alınmış ve katılımcıların sorulara verdiği yanıtların transkriptleri çıkarılmıştır. Yanıtlar doğrultusunda elde edilen verilerden hareketle çeviri öncesi süreç ve çeviri sürecine dahil olan canlı-cansız aktörler, elektronik kaynaklar ve doğrudan-dolaylı erişim yöntemleri tespit edilmiştir. Böylece, serbest çeviri ağı haritası oluşturmak amaçlanmıştır.

5.1. Çeviri öncesi süreç ağındaki aktörlerin konumları

Serbest çeviri ağı haritasının ilk aşamasını oluşturan ve Çevirmen Profesyonelliğini ortaya koymayı hedefleyen Çeviri Öncesi Süreçte, katılımcılara öncelikle "çeviri talebine ilişkin dikkate aldıkları unsurlar" sorulmuştur. Ç1'in⁴ verdiği örnek yanıt, sunulan kaynakların önemini ortaya koymuştur:

⁴ Katılımcı çevirmenler için kullanılan kısaltmalar, sıralarına göre rakamlar ile sunulmuştur (örn. Çevirmen 1 – Ç1).

Öncelikle bana gönderilen materyallere çok dikkatli bakıyorum. Yani içinde stil kılavuzu var mı, terimcesi var mı... Bunlar olmadığı takdirde çok ciddi sıkıntılar yaşayabiliyorum. Daha öncesinde de yaşamışlığım vardı. Bunlar varsa öncelikle benim için çok önemli. Onun dışında uzmanlık alanı da çok önemli. Yani bana hiç bilmediğim bir alandan çeviri geldiğinde karşı tarafa hiçbir vaatte bulunmamayı tercih ediyorum. Eğer deneyimim varsa ama yapabileceğimi söylüyorum. Sonrasında gerekli araştırmalarla artık devam ediyorum.
(Ç1)

Çevirmenlerin “çeviri talebine ilişkin dikkate alınan unsurlar” kapsamında verdikleri yanıtlar, özetle Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Çeviri Talebine İlişkin Dikkate Alınan Unsurlar

Ç1	İşverenin sunduğu materyal olanakları (stil kılavuzu, terimce), uzmanlık alanına ve deneyime uygunluk
Ç2	Uzmanlık alanına ve deneyime uygunluk, alan dışı durumlarda süre yeterliliği,
Ç3	Ücret ve süre yeterliliği, uzmanlık alanına ve deneyime uygunluk, BDÇ araçlarına erişilebilirlik ve terim belleği donanımı
Ç4	Ücret yeterliliği, İşverenin sunduğu materyal olanakları (koşut metin)
Ç5	Uzmanlık alanına uygunluk, kelime sayısı ile süre denkliği,
Ç6	Ücret ve süre yeterliliği, uzmanlık alanına ve deneyime uygunluk, işverenin sunduğu materyal olanakları, çevirmen bünyesindeki kaynaklar (koşut metin)

Verilen yanıtlar doğrultusunda, çevirmenlerin büyük bir kısmının çeviri taleplerini uzmanlık alanlarına ve deneyimlerine uygunluk, işverenin sunduğu materyal olanakları ve süre yeterliliği kriterlerine göre değerlendirdiği görülmektedir. Aktör-Ağ Kuramında bu kriterlerden uzmanlık alanına uygunluk, materyal olanakları ve süre yeterliliği cansız aktörler olarak nitelendirilirken, işveren canlı aktör konumundadır. İşveren/müşterinin çevirmen ile iletişime geçtiği aşamada *sorunsallaştırma* evresi başlar. Kriterlerin yeterli olması durumunda, çevirmenin sürece dahil olduğu ve çeviri sürecini sürdürdüğü *anlaşma ve katılım evresine* geçilir. Böylece, bu aktörler çeviri sürecinde bir *anlaşma aracı* görevi üstlenir.

Çeviri sürecinde *katılım* evresini etkileyen uzmanlık alanına ve deneyime uygunluk kriterine yönelik çevirmenlere “uzmanlık dışı çeviri talebi yönetimi” sorulduğunda, talep yönetim stratejileri ile ilgili görüşlerini sunmuşlardır:

[...] Araştırdığım takdirde kolayca bilgiye ulaşabiliyorsam, birazcık da böyle art alan bilgim varsa okuduklarımdan, duyduklarımdan, kendime güveniyorsam o zaman kabul ediyorum. Yani içeriğini görmeden kesinlikle bir şey söylemiyorum. Önce bir metnin kendisini de onunla ilgili paralel metinleri de okumayı tercih ediyorum. (Ç1)

Hiç bilmediğim bir alanda kısa bir süre içinde araştırarak yapabileceğim çalışma çok yeterli olabilecek bir çeviri olmaz. Yani çok uzaksam tabii ki reddediyorum. (Ç2)

Tablo 4’te, çevirmenlerin talep yönetimine ilişkin verdiği yanıtlar yer almaktadır.

Tablo 4. Uzmanlık Dışı Çeviri Talebi Yönetimi

Ç1	Metin içeriği değerlendirme, bilgiye kolay erişebilirlik, art alan bilgisinin yeterliliği, ön araştırma
Ç2	Metin içeriği değerlendirme, araştırma hedefli süre yeterliliği, konuya yakınlık,
Ç3	Metin içeriği değerlendirme, ön araştırma, metnin anlaşılabilirliği, terminoloji hakimiyeti
Ç4	Metin içeriği değerlendirme, ön araştırma, araştırmaya yönelik ek süre talebi
Ç5	Uzmanlık alanı sınırları içerisinde kalma
Ç6	Meslektaş iş birliği, kaynak taraması, kaynak yetersizliği durumunda talebin reddi

Çevirmenlerin verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde, Ç5 haricinde diğer çevirmenlerin uzmanlık alanı dışında bir çeviri talebi geldiğinde süreci ön araştırma ve içerik değerlendirmesi yaparak yönetmeye çalıştığı, aksi takdirde talebi reddettiği görülmektedir. Bu yanıtlar, çevirmenlerin süreçte katılım sağlama isteğini, bir anlamda *katılım motivasyonunu (enrollment motivation)* ve aktörlerin *çıkar (interest)* doğrultusunda ağa katılımlarını ortaya koymaktadır.

Çevirmenlere katılım motivasyonlarında etkili bir diğer unsur olan “çeviri talimatlarının yeterlilik düzeyi” sorulmuştur. Bu bağlamda çevirinin amacı, hedef kitle, müşteri beklentisi gibi işverenin sunduğu bilgilere dayalı talimatların yeterlilik düzeyi ve aksi durumda izledikleri farklı yöntemler sorgulanmıştır. Talimatların yetersiz kaldığı durumlarda çevirmenlerin ek bilgi talebinde bulunduğu gözlemlenmiştir:

[Yeterli] bulmadığım noktada kesinlikle ek bilgi talep ediyorum. [...] Bu çeviri daha sonra nerede kullanılacak, ne amaçla kullanılacak, yani hedef kitlesi, o kılavuzu okuyan bir işçi mi olacak yoksa kendi sitelerinde kendilerini tanıtmak için kullanacakları bir açıklama gibi mi olacak, bu tarz konuları çeviriye başlamadan önce soruyorum. (Ç3)

Türkiye'deki çeviri firmalarından ya da bağlantılarımdan bu konuda ek bilgi talep etmem gerekiyordu, sunulan talimatlar genelde tek başına yeterli olmuyordu. Ancak güncel olarak çalıştığım yurtdışı firmaları yazıma dair kurallar, oyundaki karakterler, hikâyenin genel hatları ve üslup gibi detaylı bilgilendirme içeren stil kılavuzu sunuyor. Ayrıca başka bir sorum olursa müşteri ile doğrudan iletişime geçebileceğim bir çevrim içi Excel dosyası da oluyor. (Ç5)

Büroyla çalışırken genelde yeterli buluyorum. Hatta yeterliden de ziyade biraz çevirmen için can sıkıcı olabileceğini düşünüyorum, çok kısıtlanıyor çünkü. Yani tabii ki bu şirketleri de anlayabiliyorum, kendi terminolojilerine uyulmasını ve şirket içi tutarlılık göstermesini sağlamak istiyorlar. Ama biraz çevirmen için can sıkıcı olabiliyor bence bu. Yani yaratıcılığı kısıtladığı için. (Ç2)

Çevirmenlerin çeviri talimatları yeterliliğine ilişkin görüşlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5. Çeviri Talimatları Yeterliliği

Ç1	Talimatların yeterli olma olasılığı, yetersizlik durumunda ek bilgi talebi
Ç2	Talimatların yaratıcılığı kısıtlaması
Ç3	Hedef kitleye yönelik ek bilgi talebi
Ç4	Talimatların yetersizliği, amaca ve beklentiye yönelik ek bilgi talebi
Ç5	Standart talimatların yeterliliği, yetersizlik durumunda ek bilgi talebi
Ç6	Talimatların yetersizliği, amaca ve beklentiye yönelik ek bilgi talebi

Genel olarak, çevirmenlerin talimatları yetersiz bulduğu takdirde işveren/müşteriden çevirinin kapsamı, amacı ve hedef kitlesi gibi konulara dair ek bilgi istediği görülmektedir. Böylece, çevirmenler süreci istekli bir şekilde sürdürerek katılım motivasyonlarını güçlendirmektedir.

Çevirmenin sürece katılımını ve süreç içinde faaliyetlerini destekleyeceği düşünülen çeviri talimatlarının yeterliliği kadar “yardımcı kaynak seçenekleri” de önem taşımaktadır. Dolayısıyla, işveren veya müşteri tarafından süreç öncesinde sunulan terminoloji, koşut metin, veri tabanı ya da lisanslı çeviri araçları hakkında bilgi alınmıştır. Bu doğrultuda, yardımcı kaynak seçeneklerinin çeviri bürosu tarafından genelde sunulduğunu söylemek mümkündür:

Özellikle bir şirketin çeviri işiyse, tutarlı ve kaliteli bir çeviri işi ortaya koyabilmem için veri tabanı ve terminoloji sunuluyor bana. Bu benim işimi tabii çok kolaylaştırıyor. Özellikle büyük şirketlerin çeviri işlerinde bu kaynaklar sunuluyor.
(Ç6)

Çevirmenlerin çeviri öncesi süreçte “yardımcı kaynak seçeneklerine” ilişkin elde edilen bilgiler Tablo 6’da görülebilmektedir:

Tablo 6. Yardımcı Kaynak Seçenekleri

Ç1	Lisanslı BDÇ araçları (Memsources, Trados) imkânı, Tercüman kılavuzu ve terimce temini,
Ç2	Lisanslı BDÇ araçları (Trados) imkânı, müşteri çalışmalarında geleneksel platform (Word) kullanımı
Ç3	Lisanssız BDÇ araçları (SmartCat) kullanımı, Tercüman kılavuzu temini
Ç4	Oyun çevirilerinde geleneksel platform (Word, Excel) veya POEditor kullanımı, akademik çevirilerde yalnızca Word kullanımı
Ç5	Lisanslı BDÇ araçları imkânı (MemoQ, Memsources, Crowdin), oyun odaklı terminoloji ve bellek temini
Ç6	Lisanslı/lisanssız BDÇ araçları (Trados, SmartCat) imkânı, Veri tabanı ve terminoloji temini

Bu yanıtlar, işverenin tercüman kılavuzu temin ettiğini, lisanslı BDÇ araçları imkânı sağladığını aksi takdirde çevirmenin lisanssız BDÇ araçları kullanımına yöneldiğini göstermektedir. Ancak, doğrudan müşteri bazlı işlerde sürecin kısıtlı yardımcı kaynak sunumu nedeniyle geleneksel platformlar üzerinden yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, çeviri süreci öncesi BDÇ araç temini, çevirmenlerin süreçteki faaliyetleri ile konularını destekleyerek *harekete geçirme* evresine geçişte *katılımı kolaylaştırıcı* bir görev üstlenmektedir.

İşveren tarafından sunulan yardımcı kaynakların haricinde, çevirmenlerin “süreç öncesi bireysel kaynak başvuruları” sorulmuştur. Bu kaynaklara ilişkin, çevirmenlerin destekleyici kaynak arayışında oldukları ve süreci kolaylaştırmaya yönelik ön hazırlık yaptıkları belirlenmiştir:

Çeviriye başlamadan, önce bir metni okuyorum. Sonra bununla ilgili paralel metinleri araştırıyorum. Örneğin önüme bir iş sözleşmesi geldiyse Türkçedeki iş sözleşmesi örneklerini inceliyorum, dil kullanımını vs. anlayabilmek için. (Ç1)

Tablo 7, çevirmenlerin süreç öncesi bireysel olarak başvurdukları kaynaklara dair bilgiler sunmaktadır.

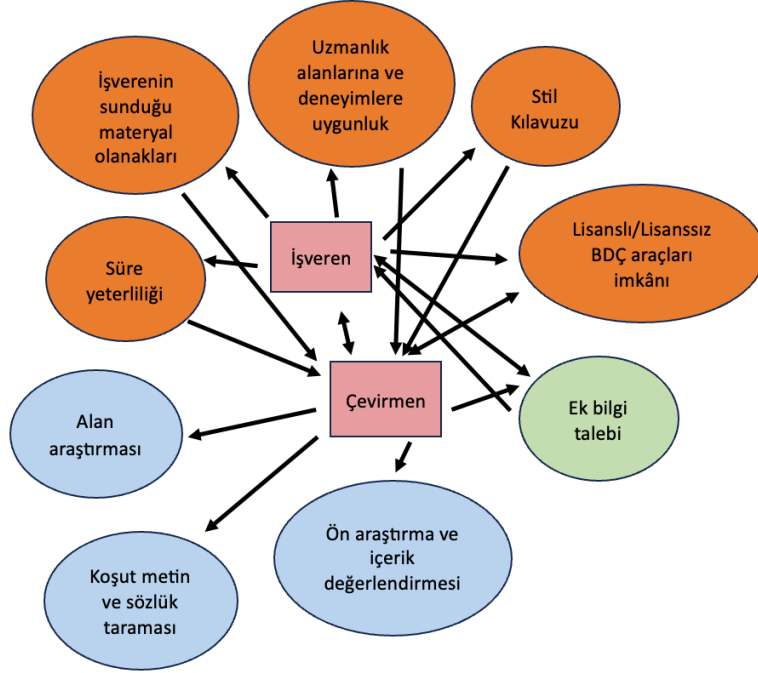
Tablo 7. Süreç Öncesi Bireysel Kaynak Başvuruları

Ç1	Koşut metin (iş sözleşmesi örnekleri) ve sözlük taraması, uzmanlık alanı araştırması (hukuk)
Ç2	Koşut metin (haber siteleri) taraması, uzman görüşü
Ç3	Teorik ve kılavuz kaynak desteği, koşut metin taraması, alan araştırması
Ç4	Sözlük taraması (Oxford), koşut metin taraması (Google Scholar)
Ç5	Koşut metin taraması (bilgisayar oyunu incelemeleri), görsel analizi, stil kılavuzu desteği
Ç6	Koşut metin ve sözlük taraması

Bu tabloda, süreç öncesinde tüm katılımcı çevirmenlerin koşut metin/destekleyici kaynak taramasına başvurduğu görülmektedir. İnternet taraması yoluyla erişim sağladıkları koşut metinlerin, süreç öncesinde varlığı ile *nakledici aracı* ve çevirmene destek olmasıyla *katılımı kolaylaştırıcı* rolünde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bu bölümünde, çeviri öncesi süreçte çevirmenlerin sürece geçişini destekleyen *katılımı kolaylaştırıcı* kaynak aktörlerin yer aldığı ve aralarındaki etkileşim sonucunda *nakledici* ve *dönüştürücü* roller üstlendikleri belirlenmiştir. Bu aşamadaki aktörler ve üstlendikleri roller, çeviri süreci olarak nitelendirilen *harekete geçirme* evresinin zeminini oluşturmaktadır.

Şekil 1. Çeviri Öncesi Süreçte Serbest Çeviri Ağı Haritası

Pembe grup: Süreç yönlendirici aktörler

Mavi grup: Bireysel kaynaklar

Turuncu grup: Dış kaynaklar

Yeşil grup: Destekleyici kaynaklar

Katılımcı çevirmenlerin sunduğu veriler ışığında, çeviri öncesi süreçte serbest çeviri ağında yer alan ortak aktörler ve aralarındaki bağlantı Şekil 1'de verilmiştir. Haritada belirtilen pembe grup, çeviri öncesi süreci yönlendirici aktörleri; mavi grup, çeviri öncesi çevirmen tarafından başvuru kaynakları; turuncu grup, çeviri talebi kabul kriterlerini ve işveren tarafından sunulan kaynakları ve yeşil grup, talimat yetersizliğinde alınan aksiyonu yansıtmaktadır. Aktörler arasındaki ok işaretlerinden tek yönlü ok, *tek taraflı ilişkiyi (unilateral relationship)* ve çift yönlü ok, *etkileşimi (interaction)* ifade etmektedir. Canlı aktörlerin dikdörtgen, cansız aktörlerin ise yuvarlak şekilleri göz önünde bulundurulduğunda çeviri öncesi süreçte çevirmen ile işveren arasındaki iletişimin çoğunlukla cansız aktörlerin ağa katılımını sağladığı görülmektedir. Çevirmenin diğer aktörlerle bağlantısını gösteren oklar, ağdaki yaygın etkisini ve bu aktörlerin çeviri sürecine geçişi kolaylaştırıcı niteliğini ortaya koymaktadır. Aktör grupları arasında dış kaynakların çevirmeni sürece *dahil edici*; Bireysel ve Destek kaynaklarının ise *ikna*

edici rolleri olduğu söylenebilir. Çeviri öncesi süreçte aktörlerin üstlendiği bu roller *harekete geçirme* evresinin zeminini hazırlamaktadır.

5.2. Çeviri süreci ağında dönüştürüm ve aktörlerin konumları

Çalışmada *harekete geçirme* evresi olarak değerlendirilen Çeviri Süreci kapsamında katılımcılara “çeviri sürecinde bireysel kaynak başvuruları” sorulmuştur. Verilen yanıtlar arasında öne çıkan sözlük kullanımı ve çeşitliliğini Ç2 şu şekilde vurgulamıştır:

Redhouse'un sözlüğünü kullanıyorum. Onun dışında DeepL kullanıyorum makine çevirisi için. DeepL'in çok iyi olduğunu düşünüyorum. Son zamanlarda ChatGpt kullanmaya başladım. Çeviri için değil ama terim araştırması için çok faydalı olduğunu düşünüyorum ChatGpt'nin de. Yani çok güzel kaynak da çıkartabiliyor, double check yapabiliyor çok rahat bir şekilde. Tureng kullanıyorum ara ara. Linguee kullanıyorum bazen, kontekst içinde görmek için insanların çevirilerini. (Ç2)

Tablo 8’de çevirmenlerin başvurdukları “çeviri sürecinde bireysel kaynak araçları” yer almaktadır.

Tablo 8. Çeviri Sürecinde Bireysel Kaynak Araçları

Ç1	Çevrimiçi sözlük, (Tureng, Sesli Sözlük, Term-AB), koşut metin
Ç2	Basılı (Redhouse) ve çevrimiçi sözlük (Tureng), Makine çevirisi (DeepL) ve terim odaklı yapay zekâ (ChatGPT), Bağlam odaklı tarama (Linguee)
Ç3	Çevrimiçi sözlük, sosyal medya (Twitter), uzman çevirmen desteği, Kelime kullanım sıklığına yönelik veri tabanı
Ç4	Makine çevirisi (DeepL) ve terim odaklı yapay zekâ (ChatGPT), uzman çevirmen desteği
Ç5	Terimce, çeviri belleği ve çevrimiçi sözlük, oyun odaklı forum, diğer oyun çevirileri
Ç6	Koşut metin, terminoloji ve çevrimiçi sözlük

Çevirmenlerin DeepL, Tureng, Sesli Sözlük ve Oxford Dictionary gibi çevrimiçi sözlüklere sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Ayrıca, diğer cansız aktörlerden makine çevirisi ve yapay zekâ, sosyal medya ile canlı aktörlerden uzman çevirmen desteği başvuru araçları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, belirtilen kaynakların çevirmen faaliyetini etkileyerek dönüştürücü aracı rolü üstlendiği

söylenbilir. Özellikle sosyal medya platformları bilgi paylaşımları sayesinde bir ağ oluşturarak çeviri faaliyetlerini etkileyebilmekte ve farklı ağlar arası etkileşimi sağlayarak dönüştürücü aracı görevini ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan, makine çevirisi ve yapay zekâ aracı olarak terim araştırmasına yönelik alan bilgisine ulaşmak için de ChatGPT ve DeepL kullanılmaktadır. Kısaca, Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde çevirmenlerin dahil olduğu ağda kaynaklar ve rolleri değişkenlik gösterdiği için heterojen ve dinamik bir yapının varlığını gözlemlemek mümkündür. Kaynaklar, ağda aktif bir etkiye sahip olmayan *nakledici* rolden ilişkiye etki eden *dönüştürücü* role bürünerek (Aral Duvan, 2021) eylemleri doğrultusunda değişken rolleri arasında geçiş yapmaktadır.

Bireysel kaynak başvurularına ek olarak çevirmenlere “BDÇ araç kullanımları ve gerekçeleri” üzerine soru yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun büro çalışmalarında lisanslı Trados ve Memsource, büro harici çalışmalarında ise ücretsiz BDÇ araçlarından SmartCat kullanımına başvurdukları gözlemlenmiştir. Ç1’in BDÇ kullanım kriterlerine ilişkin verdiği yanıt, bu çıkarımı destekler niteliktedir:

Şu an halihazırda Memsource kullanıyorum, bazen Trados'u kullanıyorum. Bunlar genellikle hesaplara göre değişkenlik gösteriyor, aslında benim tercihim değil. Hesap hangi CAT ile çalışıyorsa ben de o CAT ile çalışmak zorundayım. Ama kendim çeviri yaptığım dönemde, dışarıdan aldığım dönemde ağırlıklı olarak SmartCat kullanıyordum. Bir de mutlaka Xbench kullanıyordum, yani kalite kontrolü yapmak için. Tabii ki bunların benim için en önemli faktörü ücretsiz olması. (Ç1)

Çevirmenlerin BDÇ araç kullanımları ve gerekçelerine ilişkin verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 9. BDÇ Araç Kullanımları ve Gerekçeleri

Ç1	Memsource ve Trados (büro tercihi doğrultusunda); SmartCat (birebir müşteri odaklı çevirilerde); Xbench (kalite kontrol aracı)
Ç2	Trados (kullanım kolaylığı ve çeviri hafızası imkânı); Memsource (kullanım kolaylığı); Transit (şirket tarafından zorunlu kullanım)
Ç3	SmartCat (kolay arayüz imkânı ve ücretsiz kullanım)
Ç4	BDÇ aracı kullanmıyor
Ç5	MemoQ (kolay arayüz imkânı, verimli bellek eşleşmesi, kalite kontrol olanağı ve başarılı yazım kontrolü), Memsource, Crowdin, SmartCat, Trados (firma tercihi doğrultusunda)
Ç6	Trados ve SmartCat (büro tercihi doğrultusunda)

Çeviri süreci çerçevesinde işverenin çevirmene talebi *sorunsallaştırma* evresini; ardından çevirmenin BDÇ araçları donanımının sorgulanması *anlaşma evresini*; çevirmenin onayı ise *katılım* evresini ve BDÇ araçları kullanımı sayesinde çeviri faaliyetinin gerçekleştirilmesi *harekete geçirme* evresini oluşturmaktadır. Anlaşma evresinde işveren, (çeviri bürosu/müşteri/oyun firması) BDÇ araçlarını şekillendirmekte, cansız aktör olarak bu araçları yerinden etmesiyle dönüştürücü aracı rolü üstlenmektedir. Harekete geçirme evresinde ise çevirmen, birebir müşteri odaklı çalışmalarda BDÇ aracını belirleyerek dönüştürücü aracı rolünü devralmaktadır. Aktör-Ağ Kuramı kapsamında değerlendirildiğinde aktörlerin ve rollerin değişkenliği ağın heterojen yapısını ortaya koymaktadır.

Aktörlerin değişken rolleri arasında, dönüştürücü aracı rolüne sahip olan çevirmenlerin çeviri kalitesini artırmak amacıyla başvurduğu “çözüm odaklı kaynaklar” da bu çalışmada sorgulanmıştır. Bu doğrultuda, alan uzmanı, tanıdık çevirmen, proje yöneticisi, işveren ve önceden hazırlanan terminoloji listesi gibi kaynakların çeviri ağına dahil edildiği saptanmıştır. Çevirmenlerle yapılan görüşmeden, Ç6’nın da belirttiği gibi durum ve soruna göre kaynakların değişiklik gösterdiği sonucuna varılmıştır:

İlgili soruna göre başvuracağım kaynak da değişiyor. Hedef kitle, çevirinin nerede yayınlanacağı gibi konuları öğrenmek istiyorsam doğrudan proje koordinatörü, yani çeviri bürosuyla iletişim kurarım. Ancak uzmanlık alanı ile ilgili bir sorun yaşıyorsam, o zaman meslektaşlarıma veya bir uzmana danışırım. (Ç6)

Çevirmenlerin süreç içinde çeviri kalitesini artırmaya yönelik başvurdukları kaynaklar Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10. Çözüm Odaklı Kaynaklar

Ç1	Çevirmen ve redaktör desteği
Ç2	Çevirmen, editör ve proje yöneticisi, terminoloji desteği
Ç3	Terminoloji ve işveren desteği
Ç4	Çevirmen desteği, terminoloji analizi
Ç5	Proje yöneticisi desteği, ortak platform merkezli müşteri erişimi
Ç6	Proje yöneticisi, çevirmen ve uzman desteği, terminoloji analizi

Görüşmeler sonucunda, kalite artırma amacıyla çevirmenlerin ağda mevcut bulunan redaktör, editör, proje yöneticisi, işveren veya müşteri gibi canlı aktörlerle iletişime geçtiği, ayrıca ağda bulunmayan meslektaşlarını ve uzmanları destek almak üzere ağa dahil ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca, çevirmenlerin çoğunun gelecekteki çalışmalarında süreci kolaylaştırmak ve tutarlılık sağlamak adına terminoloji hazırlığı yaptığı da gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, çevirmenlerin çeviri sürecinde kalite amacıyla ağda bulunan ve bulunmayan aktörlerin desteğine ihtiyaç duyarak aktörleri yerinden ettiği

anlaşılmıştır. Böylece, *nakledici aracı* rolündeki mevcut aktörlerin, çevirmen faaliyetini etkilediği için *dönüştürücü aracı* rolüne geçtiği sonucuna varılmıştır.

Yine “çözüm odaklı kaynaklar” açısından, çevirmenlere süreçte destek olabileceği düşüncesiyle “mevcut kaynakların yeterliliği ve gelişime açık yönleri” de sorulmuştur. Verilen yanıtlardan hareketle, mevcut kaynakların (BDÇ araçları, sözlük, veri tabanı vb.) genel anlamda yeterli olduğu ancak uzmanlık alanı odaklı sözlüklere ve yapay zekâ destekli çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Mevcut kaynak yeterliliği ve kaynakların gelişime açık yönlerine Ç4 ve Ç6’nın verdiği yanıtlar ışık tutmaktadır:

ChatGPT yapay zekâ olduğu için bir saniyede bütün interneti tarıyor, bütün kaynakları tarıyor. Çok kapsamlı bir yapay zekâ. İlk duyduğumda DeepL’den çok daha iyi olabileceğini düşünmüştüm. Fakat görünce şaşırdım açıkçası. DeepL kalitesinde çeviremiyor. DeepL’in tek eksiği çok az dil seçeneği olması. Yaklaşık 31 tane dilde hizmet veriyor. Fakat diğer çeviri araçlarına göre, Google Translate’e göre çok daha iyi çeviriyor. (Ç4)

Elbette faydalanacağımız sözlük ve uzmanlık alanı kaynakları mevcut, ancak yeterli değil. Özellikle bizim için uzmanlık alanı sözlükleri çok değerli. Gördüğüm kadarıyla bu alanda çalışmalar hız kazanıyor. Ben de bir uzmanlık alanı sözlük projesinde yer alıyorum ve umuyorum ki alana katkımız olur. Özellikle çeviribilim hocalarımızın ilgili uzmanlık alanının uzmanlarıyla ortak çalışmalar yaparak sözlük çalışmalarına katkı sağlamaları gerektiğini düşünüyorum. (Ç6)

Tablo 11, çeviri kalitesini artırmaya ve süreci kolaylaştırmaya yönelik “mevcut kaynak yeterliliğini ve gelişime açık yönleri” özetlemiştir:

Tablo 11. Mevcut Kaynak Yeterliliği ve Gelişime Açık Yönleri

	Mevcut Kaynak Yeterliliği	Gelişime Açık Yönleri
Ç1	Kaynakların yeterliliği	BDÇ araçlarını geliştirme, Nitelikli çevirmen istihdamı, Alan odaklı sözlük geliştirme
Ç2	Kaynakların yeterliliği (SDL Trados, makine çevirisi, DeepL, ChatGPT)	Çeviri araçlarına yapay zekâ entegrasyonu
Ç3	Kaynakların yeterliliği	Çeviri araçlarına yapay zekâ entegrasyonu

Ç4	Kaynakların yeterliliği (ChatGPT); çeviride kapasite yeterliliği (DeepL); çeviri kapasite yetersizliği (Google Translate ve diğer çeviri araçları)	Çeviri araçlarına yapay zekâ entegrasyonu
Ç5	Kaynakların yeterliliği (BDÇ araçları)	Çeviri araçlarına yapay zekâ entegrasyonu
Ç6	Kaynakların yetersizliği	Alan odaklı sözlük geliştirmesi, akademisyen ve uzman iş birliği

Çeviri kalitesini artırmaya yönelik başvurulan SDL Trados, DeepL, ChatGPT'nin yeterli; Google Translate ve diğer çeviri araçları gibi kaynakların ise yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Kaynak yeterliliğinin çeviri sürecinde, daha çok *bağlam odaklı yaklaşım (context-based approach)* ve *tutarlılık (consistency)* sunmasına dayandığı söylenebilir. Aynı zamanda, bu süreci kolaylaştırmaya ve geliştirmeye yönelik *tam tutarlılık (full consistency)* sağlamak amacıyla BDÇ araçlarına yapay zekâ entegrasyonu gerektiği sonucuna varılabilir.

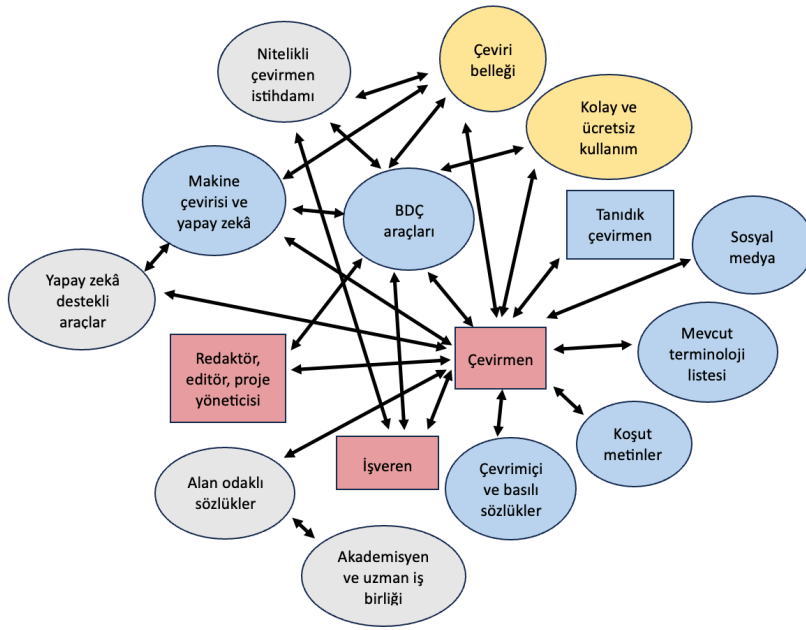
Aktör-Ağ Kuramı kapsamında ele alındığında, teknolojinin çeviri ağına katılmasıyla teknoloji tabanlı elektronik kaynaklardan oluşan aktörlerin (BDÇ araçları, sözlük, veri tabanı vb.) tıpkı çevirmen gibi *zorunlu geçiş noktası* rolü üstlendiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, çevirmenin işveren/müşteri/editör gibi aktörlerle iletişime geçmesini ve çeviri ürünün ortaya çıkmasını sağlayan elektronik kaynaklar ağda zorunlu olarak bulunmaktadır.

Öte yandan, zorunlu geçiş noktası olduğu belirlenen elektronik kaynakların ağda yerini koruyabilmesi için çevirmen ile birlikte akademisyen, uzman ve mühendis gibi canlı aktörlerin bu kaynakların gelişimine yönelik çalışmalar yürütmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, belirtilen aktörlerin kaynakları kullanmaya ilişkin bağlantıları çeviri süreci özelinde bir ağ kurarken, kaynak geliştirmeye yönelik iş birlikleri ise yeni bir alt ağ oluşturmaktadır. Nitekim, mevcut çeviri ağının güçlendirilmesi için farklı alt ağların oluşumuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Çeviri sürecinde yer alan elektronik kaynaklar gibi cansız aktörler ile işveren/çevirmen/editör/müşteri vb. canlı aktörlerin oluşturduğu *etkileşim*, çeviri ağı döngüsünü yönetmektedir. Bu döngüde aktörler, varlıkları ile *nakledici aracı* iken, ağdaki aktif dolaşımını sayesinde *dönüştürücü aracı* rolüne geçiş yapmaktadır. Serbest çeviri ağında ise dönüştürücü aracı rolleri üstlenen bu aktörler, çevirmenin etkisel ve etkin konumu sayesinde katılım sağlamaktadır. Dolayısıyla, *süreç yönetici* rol üstlenen serbest çevirmen, konumu sayesinde aldığı kararlar ile dönüştürücü aracı aktörlerin katılımlarını ve faaliyetlerini etkilemektedir. Çeviri sürecinin ele alındığı bu bölümde, serbest çevirmenlerle yapılan görüşmeler sonucu, çevirmenlerin etkin konumlarına ve dönüştürücü aracı rolündeki aktörlerle olan etkileşimlerine yönelik “çeviri sürecinde serbest çeviri ağı”

(Şekil 2) ortaya çıkmaktadır. Çeviri öncesi süreçte olduğu gibi, cansız aktörler yuvarlak, canlı aktörler ise dikdörtgen şekil ile belirtilmiştir. Ağda yer alan aktörlerin oluşturduğu pembe grup ağdaki süreç yönlendirici aktörlere; mavi grup çeviri sürecinde başvurulan bireysel kaynaklara; sarı grup çevirmenlerin BDÇ araçlarına yönelik kullanım gerekçelerine; gri grup ise ağa katılması beklenen aktörlere işaret etmektedir.

Şekil 2. Çeviri Sürecinde Serbest Çeviri Ağı Haritası

Pembe grup: Süreç yönlendirici aktörler

Mavi grup: Bireysel kaynaklar

Sarı grup: BDÇ aracı kullanım gerekçeleri

Gri grup: Ağa katılması beklenen aktörler

Çeviri süreci aktörleri ve aktörlerin aralarındaki etkileşimi yansıtan ağ haritasında, çeviri öncesi sürece kıyasla daha fazla canlı ve cansız aktör yer almış, çok daha karmaşık bir ilişki ve etkileşim yapısı hâkim olmuştur. Ayrıca, çeviri öncesi süreçte baskın *tek taraflı ilişki* çeviri süreci ağında aktör sayısı doğru orantılı olarak *etkileşime* dönüşmüştür. Bu bağlamda, etkileşim arttıkça dönüştürücü aracı rol üstlenen aktörlerin sayısında da artış meydana gelmiştir.

Artan aktörler arası etkileşim düzeyi çerçevesinde, çevirmenin yanı sıra diğer bir *zorunlu geçiş noktası* olan BDÇ araçlarının (makine çevirisi, yapay zekâ vs.) ağdaki etkileşimi artmıştır. Bir taraftan,

BDÇ araçları çevirmene çeviri belleği ve kullanım kolaylığı imkânı sağlarken diğer taraftan işverenin bu araçları zorunlu kılması da ağdaki etkileşimi güçlendirmiştir.

Çevirmen ve BDÇ araçlarının dahil olduğu *zorunlu geçiş noktaları*, çeviri sürecini ve kalitesini geliştirmeye yönelik ağda beklenen *potansiyel aktörlerin (potential actors)* katılımını gerekli kılabilmektedir. Nitelikli çevirmen istihdamı, yapay zekâ destekli araçlar, alan odaklı sözlükler ve akademisyen-uzman iş birliği gibi bu potansiyel aktörler, ağdaki etkileşim düzeyini artırabilecek, yeni alt ağların oluşumuna katkı sağlayabilecek ve çeviri sürecini geliştirebilecektir.

Çeviri faaliyetini yansıtan Şekil 2’de görüldüğü gibi, çeviri süreci farklı aktörlerin katılımını gerekli kılmış, ihtiyaçlar ve çıkarlar doğrultusunda aktörlerin etkileşim düzeyleri artmış ve potansiyel aktörlerin katılımı mümkün hale gelmiştir. Bu doğrultuda ağdaki her aktör ağ dışı başka bir aktörün katılımını destekleyebilecek potansiyele sahip olmuş ve koşullar dahilinde *nakledici aracı* rolünden *dönüştürücü aracı* rolüne geçiş yapabilecek nitelik kazanmıştır.

6. Sonuç

Aktörlerin güç ilişkileri ve çıkarları doğrultusundaki etkileşimleri sonucu meydana gelen dönüştürüm eylemini Bruno Latour (1996) tarafından sosyoloji alanında geliştirilen Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde incelemek serbest çeviri faaliyetinin devingen yapısını açığa çıkarmak üzere önem taşımaktadır. Dolayısıyla, sosyolojik ilişkileri, evreleri ve sonuçları inceleyen bu kuramdan hareketle çeviri ağında aktörlerin izini sürmek sosyolojik bir faaliyet olan çeviriyi de süreç öncesi ve süreç boyutlarıyla ayrıntılı şekilde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası literatür değerlendirildiğinde Aktör-Ağ Kuramını çeviri alanına uyarlamış ilk araştırmacılardan biri olan Hélène Buzelin’in (2005), çeviri sürecinde yer alan katılımcıları Aktör-Ağ Kuramı ve Bourdieücü yaklaşım ile birlikte incelediği görülmüştür. Toplumbilimci Bourdieu’nün habitus ve sermaye kavramlarının Aktör-Ağ Kuramı ile desteklenmesi sonucu çeviribilimde daha eyleyen (agent) ve süreç (process) odaklı araştırma yapılabileceğini ileri süren Buzelin (2005), süreçte çevirmenin yalnız olmadığını, çeviri faaliyetinin gerekçeleri ve bağlamı kadar çevirmen dışında değişken eyleyenlerin de önemli olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan, çeviri ağına katılan eyleyenler/aktörler kadar ağların yapısının da değişken olduğu görüşüyle Julie McDonough (2007) çeviri ağını meslek odaklı, uygulama odaklı, eğitim odaklı ve araştırma odaklı olarak dört kategoriye ayırmış ve ağ yapısını incelemenin aktörlerin organize olma şekillerini anlamaya katkı sağlayacağını savunmuştur. Özel alan organizasyon yapısı açısından ise hukuk çevirisi alanında Jasmin Esin Duraner (2015), çalışmasında görüşme yönteminden hareketle Aktör-Ağ Kuramı ve Pierre Bourdieu’nün “sermaye” kavramı ile aktörlerin konum ve rollerini belirlemiş, Türkiye’de hukuk çevirisi piyasası ağının dinamik ve istikrarsız olduğunu ortaya koymuştur.

Farklı ağ yapılarını incelemeye katkı sağlayan Aktör-Ağ Kuramı, ağ bünyesindeki “cansız aktörlerin katılımını da incelemesi” ile diğer sosyolojik kuramlardan ayrılmakta, bu sayede çeviri sürecindeki cansız aktörleri ve diğer aktörlerle olan ilişkilerini incelemeye katkı sağlamaktadır. Mehtap Aral Duvar’ın (2021) mahkeme çevirmenliği ağında yarı yapılandırılmış görüşmeler, gözlem notları ve belgeler doğrultusunda yürüttüğü çalışmasında konum, iletişim ve müdahale kategorileri altında incelenen ağların değişken ve geçici olduğu, çevirmenlerin ağa güvenli katılımı için alt ağlar oluşturmaya başvurduğu belirlenmiştir.

Yürütülen bu çalışmaların çeviri ağlarına yönelik betimleyici bir çerçeve çizdiği, saha uygulamalarına da başvurulduğu görülmüştür. Çevirmen ve diğer aktörlerin görüşlerine başvuru benzer incelemelerde, odağın genel çeviri süreciyle sınırlandırıldığı ve bu sürecin temelini oluşturan çeviri öncesi sürecin kısmen dahil edildiği belirlenmiştir. Bu çalışma ise, çeviri öncesi ve çeviri sürecin zincirleme ağ yapısındaki ortak aktörlerden hareketle iki sürecin daha kapsayıcı ve bütünsel bir perspektiften incelenmesine imkân sağlamıştır. Ancak, merkezi aktör çevirmenden hareketle diğer aktörlerin izini sürmek çalışmanın odak noktasını oluşturduğu için işveren, editör vb. diğer aktörlerin görüşlerine başvurulmamıştır. Böylece, çevirmen bakış açısına derinlemesine odaklanılmış, çevirmen yorumları doğrultusunda sürecin mevcut ve geliştirilebilir yönleri ortaya konulmuştur. Öte yandan, Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde yürütülen diğer çalışmalar nihai ürünü etkileyebilecek çeşitli aktörleri sürece dahil edebilmekte (Luo & Zheng, 2017: 263), belirli bir ağ içerisindeki farklı aktörlerin de görüşlerine başvurulabilmektedir (bkz. van Rooyen, 2019).

Çeviri öncesi ve çeviri sürecine yönelik serbest çevirmenlerin bakış açılarını ortaya koymak amacıyla bu çalışmada, fenomenolojik araştırma yöntemi uygulanmış ve ağ yapısı ile başvuru kaynakları açığa çıkaracak yarı yapılandırılmış görüşmeler düzenlenmiştir. Çevirmenlerin sunduğu veriler sonucunda, her iki süreçteki ağda canlı ve cansız aktörler Aktör-Ağ Kuramı ışığında belirlenmiştir. Çeviri öncesi süreçte, işveren/müşterinin çeviri talebiyle başlayan *sorunsallaştırma (problematization)* evresinin ardından, çevirmenlerin *katılım motivasyonları (enrollment motivations)* ve *mesleki çıkarları (professional interests)* doğrultusunda çeviri talebini kabul ederek *anlaşma (interessement)* ve *katılım (enrollment)* evresine geçiş yaptığı, böylece çeviri sürecine zemin hazırlandığı gözlemlenmiştir. Çevirmenlerin katılım motivasyonları yetersiz kaldığı ve ek bilgi talep ettiği durumlarda, istekli şekilde ağa katılım sağlamaya çalıştıkları görülmüştür. Çevirmenin konumunu güçlendirici ve *katılımı kolaylaştırıcı (enrollment facilitator)* diğer bir etkenin ise, işveren/müşterinin sunduğu yardımcı kaynaklar (BDÇ araçları, stil kılavuzu, terimce vb.) arasından BDÇ araçlarına yönelik kullanım becerisinin var olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda, çeviri öncesi aktörlerin ağırlıklı olarak katılımı kolaylaştırıcı nitelikte *nakledici aracı (intermediary)* rol üstlendikleri görülmüştür. Dolayısıyla,

aktörler arası bağlantılar genellikle *tek taraflı ilişki (unilateral relationship)* düzeyinde seyretmiş ve basit bir ağ yapısı ortaya çıkmıştır.

Aktörler arası tek taraflı ilişkinin, *etkileşime (interaction)* dönüşmesiyle geçilen *harekete geçirme (mobilization)* evresinde ise, bir diğer deyişle çeviri sürecinde, artan aktör sayısı ile birlikte daha karmaşık ve dinamik bir ağ yapısı gözlemlenmiştir. Böylece, heterojen yapısı öne çıkan serbest çeviri ağında başvurulan kaynaklar, ağırlıklı olarak elektronik kaynaklardan oluşmuştur. Bu kaynaklardan BDÇ araçları, makine çevirisi ve yapay zekâ, çeviri eylemi ile alan ve terim bilgisi edinimi sürecinin pratik, hızlı, doğru ilerlemesi amacıyla ağ içerisinde *dönüştürücü aracı (mediator)* rol üstlenmiştir. Bu rolünün yanı sıra BDÇ araçları, çeviri kalitesi ve ağın sürdürülebilirliği için tıpkı çevirmen gibi *zorunlu geçiş noktası (obligatory passage point)* konumuna geçmiştir. Söz konusu konuma geçişte, çevirmenin *dolaylı erişim (indirect access)* sağladığı lisanslı araçlar (Trados, MemoQ, Memsources, Crowdin) için işveren tercihi; *doğrudan erişim (direct access)* sağlayabildiği lisanssız araçlar (Smartcat) için ise kolay ve ücretsiz kullanım gerekçeli çevirmen tercihi etkili olmuştur. Çevirmenin mevcut ağdaki süreci kolaylaştırması ve geliştirmesi BDÇ aracı kullanımının yanı sıra, terminoloji hazırlığına dayandırılmıştır. Dolayısıyla, katılımını kolaylaştıran çevirmen, gelecekteki potansiyel ağlardaki konumunu güvence altına almıştır. Öte yandan katılımcılar potansiyel ağların güçlendirilmesi doğrultusunda BDÇ araçlarının geliştirilmesi, nitelikli çevirmen istihdamı, alan odaklı sözlük geliştirilmesi, yapay zekânın çeviri araçlarına entegrasyonu amacıyla akademisyen-uzman gibi canlı aktörlerle iş birliği önerilerini sunmuştur. Böylece, çevirmen ve diğer aktörlerle olan *etkileşim* serbest çeviri alanında kaynak geliştirilmesine yönelik alt ağların oluşumuna dayanak olmuştur.

Serbest çeviri ağı Aktör-Ağ Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, çeviri süreci ağında karmaşık yapının süreç öncesi ağa kıyasla daha fazla aktörün etkileşiminden kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu karmaşık ağda çevirmenin bakış açısı ve deneyimleri, çevirmenin *süreç yönetici (process manager)* rolünü ortaya koymuş, ürettiği çevirinin kalitesi ve işveren/müşteri beklentisi de *kaynak seçimini (source preference)* şekillendirmiştir. İşveren/müşteri beklentisi doğrultusunda ürün kalitesi ve aynı zamanda çevirmen çıkarlarının yönettiği *güç ilişkilerinin (power relations)*, ağda hiyerarşik bir düzene dayalı aktörler arası *sosyal asimetriye (social asymmetry)* yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu *sosyal asimetri* sonucunda da çevirmenin her iki ağda *kısmen serbest dolaşımli bir aktör (inter-network semi-free circulating actor)* olduğu çıkarımına varılmıştır. Dolayısıyla, serbestlik sınırları içerisinde aktörlerin çıkarları ve eylemleri doğrultusunda farklı aktörlerin ağa katılımını etkileyebileceğini söylemek mümkündür.

Aktör-Ağ Kuramı kapsamında, odak aktör çevirmenin bağlantı izlerini sürmek amacıyla ele alınan bu inceleme, serbest çeviri alanında çeviri öncesi ve süreci ağında çevirmenin aktörler arası etkileşim dinamiğini sağlamasıyla *merkezi* bir aktör, diğer aktörleri ağa dahil etmesiyle de *dönüştürücü*

bir aktör olduğunu ortaya koymuştur. Merkezi aktör olarak çevirmen bakış açısının ağın güçlendirilebileceği görüşünü ortaya koyan bu çalışma, çeviribilim alanında Aktör-Ağ Kuramının uygulanmasıyla diğer aktörlerin konumları ve etkileşimlerini inceleyen çalışmalara konu olabilecektir

Kaynakça

- Abdallah, K. (2011). Quality problems in AVT production networks: Reconstructing an actor-network in the subtitling industry. A. Serban, A. Matamala & J. M. Lavour (Ed.), *Audiovisual translation in close-up: Practical and theoretical approaches*. ss. 173-186. Bern: Peter Lang. 10.3726/978-3-0351-0209-3.
- Aral Duvan, M. (2021). *Türkiye’de toplum çevirmenliği bağlamında mültecilere verilen tercüman bilirkişilik hizmetleri: Ağ kuramı ışığında bir değerlendirme* [Yayınlanmış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Austermühl, F. (2014). *Electronic tools for translators*. Routledge.
- Buzelin, H. (2005). Unexpected allies. *The Translator*, 11(2), 193–218.
<https://doi.org/10.1080/13556509.2005.10799198>
- Callon, M. (1984). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Briec Bay. *The Sociological Review*, 32(1), 196–233.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1984.tb00113.x>
- Devaux, J. (2016). When the role of the court interpreter intersects and interacts with new technologies. *CTIS Occasional Papers*. 7. 4-21.
- Duraner, J. E. (2015). *Mapping network in legal translation market in Turkey: Analysis of actors from sociological perspective* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kung S. W. C. (2010). Network and cooperation in translating Taiwanese into English. A. Fawcett A, K. L. Guadarrama García, & R. Hyde Parker (Ed.), *Translation: Theory and practice in dialogue*, ss. 164–180. Londra: Continuum.
- Latour, B. (1996). On actor-network theory: A few clarifications. *Soziale Welt*, 47(4), 369-381.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press.
- Lester, S. (1999). *An introduction to phenomenological research*. Stan Lester Developments.
- McDonough, J. (2007). How do language professionals organize themselves? An overview of translation networks. *Meta: Translators’ Journal*, 52(4), 793–815.
<https://doi.org/10.7202/017697ar>

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. SAGE Publications, Inc. National Association of Judiciary Interpreters & Translators. (2002). Code of ethics and professional responsibilities.

<https://najit.org/wp-content/uploads/2016/09/NAJITCodeofEthicsFINAL.pdf>

van Rooyen, M. (2019). *Tracing the translation of community radio news in South Africa: An actor-network approach*. [Yayınlanmış Doktora Tezi]. KU Leuven.